

„Az embereken át vezet út embertelen istenig”

Jónás Tamás: *Lassuló zuhanás*. Magvető Kiadó, Budapest, 2013

„Kimondani, amit nehéz, és elhallgatni, amit könnyű lenne kimondani” – olvashatjuk Jónás Tamás legújabb verseskötetének a fülszövegében. A 84. könyvhétre megjelent *Lassuló zuhanás* című kötetében a költő valóban kimondta azt, amire sokan nem lennének képesek. Határtalan őszintesége miatt kegyetlenek a versei. Nem kímélve Istent, szülőket, társadalmat és szeretőket vallanak életről, sorsról. A korábbi kötetekben megjelent témákkal és érzésekkel foglalkozik ebben a könyvében is.

Jónás Tamás igen termékeny költő. A kötet százhetvenhat költeményt tartalmaz, amelyeket az öt év alatt született ezerkétszáz versből válogatott össze. A versek többsége egyes szám első személyű. A *Lassuló zuhanás* nem lineáris olvasatú, a mű bármely részén felsejlenek az egész kötetet átfogó motívumok, ködös képek és melankolikus hangvételek.

Az ózdi születésű, roma származású Jónás Tamás verseiből, prózáiból és a vele készített interjúkból is kitűnik, hogy nem tud megbirkózni az identitásával és a múltjával. Pontosabban nem is a származásával hadakozik, hanem azzal az egzisztenciával, amellyel gyerekkorában együtt kellett élnie. Nem tud felülkerekedni a gyerekkori sérelmeken, hiányosságokon, és kilátástalannak látja a jövőt. Az írás számára terápia, amely által talán fel tudja dolgozni a történeteket, és ki tud lépni az emlékek rabságából. „Térden csúszó múlt a most”, olvashatjuk az egyik költeményében. A múlt az, ami őt megbélyegzi: „Szagod lett: múltad.” Rabnak érzi magát, akinek nincs őre. Tehát önmaga választotta a rabságot: „A szabadság olyan, akár a tested / Te döntöd el, hogy megmosod vagy fested.”

A kötet borítóján egy fekete varjú száll. Vagy inkább zuhan? Testtartásából kivehető, hogy próbál feljebb kerülni, a szárnyaival és a karmaival

igyekszik a magasban tartani magát. Jónás, aki a *Repülés ára* című versében leírja, hogy ha szövetséget köt a félelemmel, akkor el kell viselnie, hogy vérszag árad a szárnyaiból. Jónás, aki tisztában van vele, hogy ma már a boldogsága elé saját maga állít gátat. A keserűség és a csalódottság olyan mélyen él benne, hogy már nem tud önfeledten, harmóniában élni. „Örömmöm repedezett hintaszék”, áll az egyik verssorban, nem is mer ringatózni ebben a hintaszékben, inkább kiugrik belőle, és otthont keres magának. Ebben a kötetben is többször felvetődik az otthontalanság problémája. A nincstelen, magányos költő jajveszékelve keresi az otthon melegét, amivel valójában még soha nem találkozott.

Az Istenhez fűződő viszonya egyáltalán nem nevezhető békésnek. Haragszik Istenre, „Istent is éget az emberi láz”, ha hisz benne egyáltalán: „Ha az eszem kevés lenne / lenne Isten s hinnék benne.” Az a képlet is felállítható, hogy van Isten, de hátat fordít Jónás Tamásnak. A költői hangvételben állandóan érezhető az Isten iránti gúny, megvetés és a csalódottságból eredő tiltakozás, lázadás. Hiszen milyen Isten az, aki ilyen hányavetett sorsban éltet egy nemzetet? Ahhoz imádkoznak az emberek, aki egy számkivetett, érvényesülni nehezen tudó gyermeket nevelőintézetből nevelőszülőkhöz rángat, anyját korán elveszi, és végignézeti vele apja önrombolását. Ha ilyen az Isten, akkor milyen a társadalom? Joggal vetődik fel a kérdés. A lírai én olykor a barátaiban is csalódik: „A jóbarátok karmai kinőttek.” A kötetben többször megjelenik a meg nem értettség problematikája. A társadalomtól való elidegenedést a gyermekkor traumáinak feldolgozatlansága és a roma származás eredményezi. A *Nagy utazás* című vers méltón szemlélteti ezt. A piros hetes buszon, amely Budapest utcáit szeli át, a vers énje a jármű végében álldogál, tehát valaminek a perifériáján. A busz közepén ülők a társadalmi ranglétra magasabb fokán helyezkednek el. Gazdagabbak, elismertebbek, vagy csak egyszerűen magyarok. A költő fejében megfordul a gondolat, hogy talán jobb lenne gyalog menni. Nem függni a tekintetektől, nem függni a másik létezésétől.

A versek alanyát rendkívül szoros szálak fűzik az édesanyjához. Több versben megemlíti, mint a gyermeki én vágyának tárgyát, és mint az apa áldozatát. Erőteljesen kapaszkodik a szeretett és eltávozott nőbe. A „csont a húsrá, anyura én” hasonlat is erre a kötelékre fókuszál. Az anya elvesztése által megcsonkított lélek kétségbeesve keres magának társat, de ezekre a kapcsolatokra nem a bensőségesség a jellemző. A költő nőkhöz fűződő érzelmeit eltorzítja a múlt és a lelki vívódás. A szeretkezések és a szenvedély lavínája lassú mozgással oldja fel az én jéggé dermedtségét, és az ösztönökön túl az érzelmeik is munkába állnak. A teljes olvadás viszont sosem kö-

vetkezik be. A lírai én magánya, befelé fordulása mindennél hatalmasabb. Csak a testével él és mozog, a lelke éber kómában lebeg. A költeményekben megjelenik egy-két női név, a sorok által bepillantást nyerhetünk néhány hálószoba-jelenetbe, de mindezek közül az édesanyához fűződő sorok és emlékképek a legmeghatározóbbak. „Hiszen én is ugyanolyan mélyen élek, / ahogyan ő nem él.” Hol a szeretőkkel, hol önmagával harcol. Az elvált feleséggel is találkozunk, aki a kötetben többször emlegetett fiúgyermekkel él. A *Horányi önkívület* című versben az apa bocsánatot kér a fiaitól. Őszinte önmagához és a gyermekeihez. Elindul az önmarcangolás folyamata („csak egy hűlt apa téveszt irányt”). A tavasz metafora hivatott érzékeltetni, hogy milyen viszonyban állt egymással az apa és a fia.

*„Tavasz az apám. Öltönyben jár, de sáros.
Két hideg szeme két kiürített város.
Kezet fog velem. Gratulál, hogy élek.
Az apám vad ló. Rám gondol, de téved.”*

Nemcsak az apa mondott le a fiáról, hanem a fiú is az apjáról. Mi mást tehetett volna. Megjátszott kölcsönös érdektelenség. A fiú részéről ez csak póz, hiszen neki fáj látnia, hogy az apja, miután tönkretette a családot, az ő gyermekkorát, most önmagával is lassan, de biztosan végez. Gyűlöltre gyűlölet a válasz, ami a vers világát illeti. A költő szeretne kitorni ebből a koszos körmű, porszagú cigánymúltból, de az emlékek folyamatosan vissza-visszarántják. A szakadék alján az otthontalanság simogatja és örli fel a bensőjét. A gyermekkorból burjánzó rothadó gyökerek fojtogatják a mindennapjait. „A megváltás elmaradt”, állapítja meg csalódottan. Már az sem vigasz a számára, hogy él. „körhinta szétszórta család / ha valami mégis megmaradna / csak ne te lennél legalább.”

Jónás Tamást többen a 21. század József Attilájaként tartják számon. A szegénység és a csalódottság áztatta lelkivilága kong az ürességtől, s mindeközben üvöltenek benne az érzések. Ettől a nagy kontraszttól olyan labilis a költő perspektívája. „Nem dzsungel a lelkem többé – szavanna.” Kiüresedett, szikkadó, parányi turbina, amely belül önmagát harapja és tépi. A legnagyobb otthontalanság az ő lelkében van, s ez jelentősen megnehezíti az áhított otthon meglelését. Az otthontalanság eget rengető fontossága legsúlyosabban a *Zokogás közben* című versben jelenik meg. A szívszorító sorokban élénk tárul a költő önmagához való fájdalmas öszintesége („már nem szeretni kéne ami elmúlt / már elhagyni a régit ami holt”), a felemésztődés mozzanata is felelevenedik („az eltelt idő lassan halmozódik / és elfogy a szív a vese vagy a máj”), majd a vers végén Jónás

Tamással, egymás szemét eltakarva szinte belefulladásba a kilátástalanságba („már nem tudom hogy hol laktok de kérlek / még utoljára hadd menjek haza”). Jónás Tamásnak a költészet ad ideiglenes otthont. Írni Budapesten is tud, amikor lakás híján a barátoknál alszik. Az utcákon kóborol, mert nem akar mások terhére lenni. Nyáron is fázik, hiszen dermesztő hideg van odabent, a szívzónában. Hű társa és figyelője az utca. „Sétálni szokom, elvileg elvisel az utca.” Csendesen lezárni a szemhéjakat, senkinek nem magyarázkodni, csak kiírni magunkból a fájdalmat. Mindeközben úgy érzi, hogy átalussza a saját boldogságát, írja az egyik versében. Mert lehet-e úgy harmóniában élni, ha mindig másik oldalról harapnak belénk az emlékek? Élhet-e úgy valaki önfeledten, ha minden mosolya mögött ott bujkál a félelem? Átadhatja-e magát valaki úgy a boldogságnak, ha közben halott dolgokkal és emberekkel díszíti fel magát? Egyáltalán lehet-e zuhanás közben élni? Lassuló zuhanás. A rossz előtt lassul le vagy a rossz után? Gyermekkorból zuhanás a felnőttkorba gyermekként, s felnőttként élni a gyermekkorban. Ez adatott meg Jónás Tamásnak. El tudunk képzelni felhőtlenebb boldogságot is. Ez egy visszafelé haladó, önmagába csavarodó, eltorzult életút. Honnan hová tart? Egy korábbi interjúban ezt nyilatkozta: „Értékvesztett állapotból eljutni a nullára nem gyarapodás. Nem harmincvalahány évesen kell a starthoz élni.” S vajon mennyi erő van abban az emberben, akinek már a zuhanása sem sebes, hanem egyre szédelgőbb és kimerültebb? A beletörődés eredményezi az intenzitás hiányát. Fogytán van ereje, de ha izzó lávaként összegyűlnek benne az emlékek, akkor néhány percig tüzet okád, ami megremegettetve az égboltot, felcsap az Isten előszobáig.

Jónás Tamásból egyöntetűen árad a szégyenérzet. Nem a származását szégyelli, hanem a gyökereit. Azt, amiben élt és azt, hogy ezekkel a sérelmekkel kell nap mint nap megküzdenie. Mert mi lehet attól szomorúbb és letargikusabb, mint amikor az ember a nyomor és a társadalmi megbélyegzés szennyét mossa le magáról minden ébredés után, még hozzá mindhiába. A mocsok, a méreg belülről fakad és szánalmat, sajnálatot mázol az emberek arcára. Jónás Tamás sokkal optimistábban fogja fel a helyzetét. Egyfajta forrásként tekint az általa megélt negatívumokra. A fájdalom az irodalom kútja. Többször hangsúlyozza, hogy nem is tudna boldog dolgokról írni, mert ha jól érzi magát, akkor igyekszik teljes valójában átélni az örömet, és nem foglalkozik írással. Jónás Tamás igen termékeny költő, mint már mondtam. Rengeteget ír, ezek szerint ritkán érzi jól magát. Talán nem is ismerné fel a boldogságot, ha szembe jönne vele az utcán. Feltehető az a kérdés is, hogy vajon tudná-e élvezni? Tudna-e bánni vele? S ha meglelné az otthonát körülvéve szerető emberekkel, akkor kibékülne-e az

Istennel, abbamaradna-e a zuhanás? Valószínűleg nem, mert az emlékek is formálnak minket, egyrészt általuk épülünk fel, s ez nagyban meghatározza, hogy mennyire romos az az épület, amely szívként él bennünk. Évről évre nehezebb és töményebb múltat hordozunk magunkban, ahogy Jónás Tamás is cipeli magában a megállás nélkül zokogó gyermeki énjét. „miféle verseket szerel miféle fájdalommal / miféle fa áll szívében ágakkal sose lombbal.” A lassuló zuhanás közben Isten épp másfelé tekint. Ha látná, akkor is csak azt hinné, hogy egy kiszámíthatatlan varjú haldoklik ég és föld között.